

Gondolatok a debreceni Ady Társaságról

„Száz mulasztás, ezer hiány vár pótlásra, hogy a magyar vidék újból eleven tényezője legyen nemzetünk szellemi életének...” – ezzel a kritikus felismeréssel indult útjára 1927. június 27-én az a kulturális egyesület, amely Ady szellemében kívánta megújítani Debrecen irodalmi és művészeti életét. Nem volt egyedül ezzel a választással, hiszen a költő halála után Nagyváradon, Aradon, majd később Kolozsvárott is alakult azonos nevű társaság Tabéry Géza, Franyó Zoltán és Jancsó Elemér irodalmi vezetésével, ám azok rendre megszűntek néhány évi működés után. A debreceni Ady Társaság a fiatal felnőttkort is megérte, hiszen két évtizeden át munkálta a város szellemi megújulását azzal, hogy bemutatta a modern irodalom hazai képviselőit, pódiumot adott a Nyugat íróinak (Babits Mihálynak, Kosztolányi Dezsőnek, Juhász Gyulának, Szabó Lőrincnek, Móricz Zsigmondnak, Kassák Lajosnak, Karinthy Frigyesnek, Cs. Szabó Lászlónak stb.), s a saját soraiból felnövekvő költőknek (Juhász Gézának, Gulyás Pálnak és Liszt Nándornak). Kiállítási lehetőséget nyújtott képzőművészeknek (G. Szabó Kálmánnak, Mata Jánosnak, Félegyházi Lászlónak, Holló Lászlónak, Káplár Ferencnek, Vadász Endrének) és a meghívott alkotóknak (a KÚT tagjai közül Kmetty Jánosnak, Perlrott Csabának és Bornemisza Gézának, valamint Csók Istvánnak), továbbá perspektívát adott a városi muzikusoknak (pl. Szabó Emilnek abban, hogy Bartók Béla és Kodály Zoltán zenéjét megismertesse, közelítse a közönség igényeihez). A körvonalazott három (irodalmi, képzőművészeti és zenei) szakosztály 1935-ben – Németh László hatására – hungarológiai csoporttal egészült ki, amelynek tagjai Soó Rezső irányításával nyírségi településeken végeztek falukutatást. Ha csak ennyit írhatnánk a társaság javára, már akkor is sokat törlesztett volna abból az adósságból, amit az elnöki programbeszéd idézett tételmondata említ. Az alapszabály kettős célkitűzése szerint ugyanis az Ady Társaság nemcsak általában az irodalom és a művészetek ápolását vállalta a modern alkotások bemutatásával, hanem a működő tagok fejlődésének előmozdítását is. Ez utóbbit illetően eszmei és anyagi feltételek előteremtésére kötelezte magát, s ez több akadályt gördített elé, mintsem azt kezdetben gondolhatta volna.

Az Ady Társaság eszmei téren egyfajta ellenpontja volt a városban akkor már csaknem negyven esztendeje működő, népnemzeti irányban elkötelezett, a hivatalos akadémiai irodalmat preferáló, s a Petőfi és a Kisfaludy Társaság elvárásaihoz egyre jobban igazodó Csokonai Körnek. A két kulturális egyesület jobbra tiszteletben tartotta a másik mozgásterét, kiegyensúlyozott szellemi erőviszonyt tartott fenn. Határsértés is csak egy alkalommal – 1934-ben – fordult elő, amikor a mindkét társaságban érdekelt Juhász Géza a Csokonai Kör felkérésére Herczeg Ferencről tartott előadást. A közönség „melegen tapsolt”, ám az elnök, Pap Károly, aki egyetemi tanáraként jól ismerte Juhász Géza kritikus szemléletét és irodalmi beállítottságát, megrótt a felolvasót. A Debreczeni Független Újságban megszéllőztetett történet végül kölcsönös főhajtással zá-

rult. A két társaság irodalmi osztálya a későbbiekben több közös programot¹ is szervez. 1934 júniusában az országos jelentőségű *debreceni hét* névsorában ismét együtt találjuk Pap Károlyt és Juhász Gézát, akik Oláh Gáborral és Gulyás Pállal, a két alakulat reprezentáns lírikusaival lépnek fel. Négy esztendő múlva a Csokonai Színház rendezte *színházi szabadegyetemen* adnak elő felváltva három hónapon keresztül. Az Ady Társaság tagjai a görög drámáról (Gulyás Pál), irodalom és színház viszonyáról (Juhász Géza), a színházlátogatókról (Thury Levente), a rendezőről (Horváth Árpád, színi direktor), a színházi műfajok közül a drámáról és az operettéről (Béber László) beszélnek. A Csokonai körösök deklaráltan a drámai hagyománnyal foglalkoznak: Oláh Gábor Shakespeare, Csobán Endre Csokonai, Pap Károly Gyulai Pál dramaturgiájával ismerteti meg az érdeklődőket. Közös szervezésben mutatkozhatnak be Debrecenben a legfiatalabb erdélyi írók (Bözödi György, Szemlér Ferenc és Csuka Zoltán), és a felvidéki magyar irodalom képviselői (Darkó Jenő, Dobossy László és Mécs László). Finom oszcilláció működik az irodalmi csoportok között: Oláh Gábor negyedszázados életművét hamarabb értékeli² az Ady Társaság, mint a Csokonai Kör, amelynek a debreceni költő alelnöke volt, s árulkodó jelenség az is, hogy a konzervatív egyesület 1938-ban tagjai sorába fogadja Gulyás Pált és Mata Jánost. Nemcsak a befogadás ténye az érdekes, hanem az ideje is: az Ady Társaság – az egyébként második, ún. vita korszakának³ (1930-1938) – a legforrongóbb idejét éli, s éppen Gulyás Pál radikális⁴ hangsúlyváltása miatt számos alapító tag és alkotó, többek között a filozofikus műveltségű, „vaskos humorú, egyéni ízű”⁵ fametszeteiről és verseiről egyaránt híres Szoboszlai Mata János is kilép.

A két világháború között a Csokonai Kör és az Ady Társaság hasonló eszközökkel kívánta a város szellemiségét felpozícionálni. Előadóestjeiken nem törekedtek kizárólagosságra, még a konzervatív kör⁶ sem, amely lehetőséget adott a fiatalabb írónemzedéknek bemutatkozásra, segítette az elcsatolt területek alkotóinak megismerését. A vidék műveltségi szintjének emelésével együtt pedig a decentralizáció igénye is szóba kerül. Csobán Endre szerint „a vidéki irodalmi társaságokra vár a feladat, hogy a nemzeti lélek igazi szükségleteit, örömeit – és amiből több van –, fájdalmait, aggodalmait és reményeit kikutatva a magyar irodalom fejlődésének új irányt adjanak. A vidéki irodalmi társaságokra

1 Asztalos Dezső: A Csokonai Kör adattára. Ötven év a debreceni Csokonai Kör életéből. In: Asztalos – Lakner – Szabó: Kultusz és áldozat. A debreceni Csokonai Kör. Debrecen, 2005. 288. és 296.

2 Kardos Pál: A debreceni Ady Társaság húszéves története (1927–1947) In: Kardos Pál: Irodalmi tanulmányok. Bp. 1979. 296.

3 Uo. 299-301. „Az [tisztázódott], hogy az Ady Társaságban van valami erősen életképes mag, mert a vitákban jelentkezett először a tehetséges és jól felkészült fiataloknak egy egész sora. És ezekből rekrutálódott az Ady Társaság második nemzedéke.”(301.)

4 Gulyás Pál 1938. április 19-én átveszi az elnöklést Juhász Gézától, s a programbeszédében (Tíz év Ady nevében) hangsúlyozott faji jelleg miatt többen (Kardos László, Kardos Pál, Béber László, Horváth Árpád stb.) kivonulnak a társaságból.

5 Kiss Tamás: Mata János (1907–1944) In: Építünk, 1954. V. évf. 1. szám 31.

6 1943-ban Szabó Lőrincnek ítélik az ezerpengős irodalmi díjat.

vár ezzel kapcsolatban az a feladat is, hogy olvasóközönséget toborozzon a magyar nép tízezeinek sorából⁷. Az Ady Társaság tett többet ezen a téren – kiváltképp a második korszak vitáival, egy fiatal írónemzedék felnövelésével, s a népi írók elindításával –, ám a szellemi utódok (a Magyar Írószövetség Debreceni Csoportja és az Alföld⁸) még ötven év elteltével is a megoldáson gondolkodtak. Éppen a decentralizáció vonatkozásában fontos az a tény, hogy a szellemi műhelyként működő Ady Társaság a nyílt vitaalkalmakon⁹ kívül egy könyvsorozattal (Új Írók) és több lapalapítási kísérlettel¹⁰ igyekezett nyilvánossá tenni a tevékenységét, törekvéseit. A társaság két jelentős folyóirat születése fölött bábáskodott: részint a magyarság önazonosságát megerősíteni kívánó népi írók orgánumát, a *Választ* (1934), részint saját kiadásában a *Magyarokat* (1945) segítette életre.

A Csokonai Kör és az Ady Társaság közötti alapvető különbség Ady Endre életművének, ellentmondásos személyiségének megítélésében volt. A kör tagjai „nemzetietlennek, a nemzeti egység bomlasztójának”¹¹ tartották, s azt a „korlátok nélküli” szabadságot vetették a szemére, ami az Ady Társaság alapítói számára különösen követendő és vonzó volt. „A műalkotásnak csak egy mértéke van – írja Kardos Pál –: a benne megnyilvánuló tehetség”, s megjegyzi, hogy a művészi szabadság elve különösen alkalmas arra, hogy a különböző művészeti ágakban alkotókat megszólítsa. Az Ady Társaság ügyvezető elnöke, Juhász Géza „az egységes magyar közszellem” megteremtése érdekében egyenesen a költő kiegyenlítő(!) szerepére hívja fel a figyelmet: „Ady költészete – halhatatlan esztétikai értéke mellett – arra is alkalmasnak bizonyult, hogy a fiatalabb nemzedékben egyre inkább hidat teremtsen a világnézeti szakadékok fölött”¹². Tény, hogy a Csokonai Kör elhatárolta magát Ady hatásától, ám ez korántsem akadályozta meg abban – jórészt a liberális szemléletű Kardos Al-

7 vö. Csobán Endre: Vidéki irodalmi társaságok. A Csokonai Kör Nyíregyházán, 1932. november 12. (kézirat – Debreceni Irodalmi Múzeum)

8 Juhász Béla, az Alföld egykori főszerkesztője írja, hogy „egy jelentékeny kulturális centrum igazi szellemi nagykorúságához a könyvkiadó elengedhetetlenül hozzátartozik, szerepét maradéktalanul semmi más nem töltheti be. Foghíjas az a kulturális öszszkép, amelyből a kiadó hiányzik” (Juhász Béla: Megújuló könyvkiadás?, Alföld, 1982/3, 81. Továbbá az Ady Társaság és az Alföld ez irányú kapcsolatáról vö. Kecán Mariann: Lapok egy főszerkesztőéletéből. In Tanulmányok a XX. századi irodalom köréből. Studia Litteraria Tom. XLVII. 149.

9 „Kié Ady?”, „Van-e magyar drámai irodalom?”, „Európai-e a magyar irodalom?”, „Milyen legyen a rádió műsora?”, „Tanítsunk-e modern irodalmat a középiskolában?” stb. – A témák az európai válsághangulatra reagáló esszéírók szövegeiben szövődnek újra.

10 Debrecen folyóirat-fenntartási gondjairól jegyzi meg Kiss Tamás, hogy a két világháború között a megélénkült szellemi élet ellenére sem volt képes eltartani a város egy állandó folyóiratot. „Jellemző azonban – írja –, hogy a társaság megalakulása óta, egy évtized leforgása alatt nyolc lap indításának vagyunk tanúi. (Alkotás 1927, Seregszemle 1932, A Mi Utunk 1933, Rosta 1934, Tiszántúli Figyelő 1934, Válasz 1934, Számadás 1936, Tovább 1938)” Kiss Tamás: Irodalmi élet Debrecenben az Alföld folyóirat indulásáig. In: Alföld 1965. XVI. évfolyam 4. szám 68.

11 Lakner Lajos: Kultusz és áldozat. Bevezetés a debreceni Csokonai Kör történetéhez. In. Asztalos – Lakner- Szabó: Kultusz és áldozat. Debrecen 2005, 17.

12 Juhász Géza beszéde az Ady Társaság 1928-as Ady-ünnepén. Debrecen, 1928 ősze (kézirat – Debreceni Irodalmi Múzeum)

bertnek köszönhetően –, hogy még életében két alkalommal¹³ (1908. február 26-án és 1909. október 24-én, a Nyugat-matiné résztvevőjeként) előadásra hívja a városba. A kör jelentős, ám kevésbé műértő közönséget biztosított, s a lapok közleményei is felemásan értékelték a látogatást. Az Ady-recepció kezdeti szakasza ez: szimbolikus figurává ekkor kezd felnövekedni, s ebben nem kevés szerepe van annak, hogy modernségével kapcsolatban legtöbbször csak a szakítást érzékelik, s megfélemlenek költészetének „visszatekintő aspektusáról”¹⁴.

Ady halála után Földessy Gyula és Babits Mihály nyomtatékosítja az életmű kettős természetét, ám az Ady-kérdés még az Ady Társaság indulásakor is részleges holtpontra¹⁵ áll. Erősen konzervatív hagyományú városban pedig jelentős lépésnek mutatkozik az irodalmi modernség kulcsfigurájához és a Nyugat szellemiségéhez való ragaszkodás. Az Ady Társaság alapítói jó érzékkel és lendületesen alakították ki egy olyan irodalmi kultuszt, amely nem összeegyeztethetetlen a hagyományos, a kör által képviselt Csokonaiéval, amely jól körülbátyázható neves alkotókkal¹⁶, az elnöknek választott testvérrel (Ady Lajossal, aki 1940-ig volt a társaság elnöke), legitimálható az 1947-ig megtartott évenkénti emlékező ünnepségek szertartásai, a Földessy Gyula tárgyaival megtöltött Ady-szoba révén. Az Ady Társaság szellemi örökségét számosan vállalták, útmutató szerepét kiemelték, ám annál kevesebben kutatták: értékelő monográfiája még várat magára.

13 bővebben Kardos Pál: A Nyugat debreceni kapcsolatai. In: I.m. 68-101.

14 Szirák Péter: Kanonizációs stratégiák, történeti konstrukciók az Ady-recepcióban. In: Tanulmányok Ady Endréről. Bp., 1999. 36.

15 Kosztolányi lesújtó véleménynyilvánítása 1929. július 14-én jelenik meg a *Tollban*.

16 vö. Babits Mihály: A debreceni Ady ünnepségen, Kettészakadt irodalom. In: Babits Adyról. Dokumentumgyűjtemény. Szerk: Gál István. Bp. 1975. 184-9. és 196-217.

